

BATI'NIN ENTELEKTÜEL İKTİDARI VE TÜRK MODERNLEŞMESİ¹

Gökhan OĞUZ *

Özet

Batı'nın yerküre ölçeğinde birkaç yüzyıldır süregelen egemenliğinin en önemli dayanaklarından biri sahip olduğu entelektüel iktidardır. İnşa etmiş olduğu entelektüel hegemonya aracılığıyla Batı, düşünce biçimlerini, sorunlara yaklaşımda kullanılan perspektifleri ve kavramsal araçları belirlemede, böylelikle elinde tuttuğu söylem üstünlüğüyle kendi iktidarını tahkim etmekte ve sürekli kılmaktadır. Bu bağlamda, oryantalizm de Batı'nın entelektüel iktidarının önemli araçlarından biri olarak belirmektedir. Oryantalizm çerçevesinde yerli aydın sınıfı ise, Batı kökenli modernleşme, gelişme ve kültür akımlarının meşruiyetinin üretilmesi işleviyle donatılmaktadır. Batı'nın siyasi, ekonomik, askeri ve diğer alanlardaki üstünlüğünü önceleyen entelektüel iktidarının yol açtığı entelektüel bağımlılığı aşmak, söz konusu iktidarın işleyiş mekanizmasının eleştirel bir analizden geçirilerek ifşa edilmesini gerekli kılmaktadır. Bu çalışma, Türk modernleşmesi örneği üzerinden, oryantalizmin Türk modernleşmesindeki içerimlerini ve yerli aydının tutum ve davranışlarını da ele almak yoluyla, böyle bir ifşa gereğini yerine getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Batı'nın Entelektüel İktidarı, Türk Modernleşmesi, Oryantalizm, Aydın

INTELLECTUAL POWER OF THE WEST AND TURKISH MODERNIZATION

Abstract

One of the most important foundations of the West's sovereignty ongoing for a few centuries in global scale is the intellectual power that it has had. The West determines the thought forms, the perspectives and conceptual tools used in the approach to the problems through the intellectual hegemony that it has built, thus it fortifies its power and makes it permanent by discourse superiority that it holds. In this context, Orientalism also appears as one of the important tools of the West's intellectual power. The local intelligentsia is equipped with a function of production of legitimacy of the Western-oriented

¹Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı Siyaset ve Sosyal Bilimler Bilim Dalı'nda 2012 yılında kabul edilen ve Gökhan Oğuz tarafından yazılan "Sosyolojik Yaklaşımlı Türk Milliyetçiliğinde Türk Modernleşmesi: Ziya Gökalp, Mümtaz Turhan, Erol Güngör, Yılmaz Özakpınar" adlı doktora tezinden türetilmiştir.

*Yrd.Doç.Dr., Namık Kemal Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Tekirdağ / Türkiye.

e-mail: goguz@nku.edu.tr

doi: <http://dx.doi.org/10.18506/anemon.19992>

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/anemon>

modernization, development and culture movements in the framework of Orientalism. Overcoming the intellectual dependence caused by West's intellectual power preceding its superiority in political, economic, military and other areas, requires the disclosure of functioning mechanisms of the mentioned power through a critical analysis. This study, through the example of Turkish modernization, meets the need of such a disclosure by discussing implications of orientalism in Turkish modernization and the attitudes and behavior of the local intelligentsia, as well.

Keywords: West's Intellectual Power, Turkish Modernization, Orientalism, Intellectual

1. Giriş

Arnold Toynbee, dünyanın geleceğine yönelik olarak yapmış olduğu projeksiyonda, geleceğin tarihçilerinin Batı medeniyetinin dünyanın yaşayan diğer toplumları üzerindeki etkisini, yirminci yüzyılın en önemli olayı olarak görecekları tahmininde bulunur. Toynbee'nin ifadesiyle tarihçiler bu etkinin, kurbanlarının yaşamlarını sarsacak ve yenileştirecek düzeyde güçlü, kalıcı bir etki olduğunu söyleyeceklerdir. Toynbee'ye göre bu etki, erkek, kadın, çocuk herkesin davranışını, görünüşünü, duygularını, inançlarını değiştirip, insan ruhunun en özel yerlerine şiddetli bir biçimde ve acımasızca dokunan dış bir etkidir. Toynbee, geleceğin günümüzü inceleyecek tarihçilerinin 2047 yılından önce bunları belirteceğinden emindir (Toynbee, 1991:190). Geleceğin tarihçilerinin bugüne bakarak neler söyleyecekleri hakkında Toynbee'nin öngörüsünün gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini zaman gösterecektir. Ancak Batı'nın dünya üzerinde kurmuş olduğu entelektüel hegemonya Batı'nın kuşatıcılığının en açık örneklerindedir.

Gerard Delanty'e göre Avrupa söylemi, günümüzde önceki dönemlerin hepsine göre daha çok ideolojik karaktere sahiptir. Bu dönüşümde Avrupa, hegemonik kültürel söylemin bir parçası durumuna gelmiştir. Bir egemen olarak Avrupa, kendi kendini çevrelemiş, tutarlı bir düşünce sistemidir. Kendi seçeneklerini ve eklemlendiği epistemolojik çerçevesini kendisi belirlediği için, kolayca tercih edilebilecek ya da reddedilebilecek bir şey değildir. Avrupa'ya ilişkin düşünmek, okumak ve yazmak, Avrupa'nın stratejik bir gerçeklik ve bilginin öznesi olarak biçimlenmesi nedeniyle, entelektüel bir iktidar şeklidir (Delanty, 2004: 9-10). Bu bağlamda Delanty, kültürel şiddet kavramına işaret eder. Avrupa düşüncesinin kendisini bizzat evrensel normatif ölçütler olarak algılamak, bir çeşit kültürel şiddet yaratmak anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım biçiminin Avrupa'da yol açtığı yanılsama, tarihin ve Batı normlarının evrenselliği inancının öznesi olan ayrıcalıklı 'Biz' algısıdır. Böylelikle, Avrupa, dünyanın yorumlanmasında bir ayna durumuna gelir ve Avrupa modernliği, tarihin ulaştığı zirve noktası ve uygarlığın en çok yüceltildiği olgu olarak değerlendirilir (Delanty, 2004:18). Delanty'nin deyişiyle, Avrupa'yı tahayyül etmek, belirli ve özgül bir söylemi ötekiler üzerinde egemen ve ayrıcalıklı kılmak demektir (Delanty, 2004: 51).

Avrupa merkezli tarih anlayışını eleştiren Oswald Spengler, bu tarih planını oldukça anlamsız bulur. Spengler'e göre bu plan, tarih alanını sınırlandırmakla kalmamakta, daha ötesinde ortalığı gülünç bir duruma sokmaktadır. Bu planda Batı Avrupa sabit bir kutup sayılmaktadır. Spengler, ironik bir dille gezegenin bu eşsiz kara parçasının yalnızca üzerinde yaşandığı için seçildiğini ve binlerce yıllık büyük tarihler ve değerli uzak

kültürlerin bu kutbun çevresinde alçakgönüllü bir biçimde dönmeye zorlandıklarını belirtir. Spengler'in deyişiyle bu, dikkatle tasarlanmış bir güneş ve gezegenler sistemidir. Tarihi sistemin doğal merkezi olarak bir tek toprak parçası seçilmekte ve güneş yapılmaktadır. Tarihin bütün olayları gerçek ışığı ondan almakta, önemleri onun açısına göre bir perspektif içinde belirlenmektedir. Spengler'e göre, büyük kültürlerin, bütün dünya olaylarının merkezi olduğu varsayılan, etrafında yörüngeler izlemeye zorlandıkları bu Batı Avrupalı tarih şemasını en uygun ifade etme biçimi Batlamyus sistemidir (Spengler, 1997: 30-31). Orhan Koçak'ın deyişiyle, sömürgecilikten sonra egemen Batı kültürünün gerçekleştirdiği belki en etkili şey, farkı coğrafya alanından tarih alanına aktarmak olmuştur. Böylelikle eşzamanlı mekansal farklılık bastırılmakta ve yerliler tarihsel bir kronolojik hiyerarşi çerçevesinde yaşlı ve olgun Batının gençliğine dönüştürülmektedirler. Onların geçtiği yoldan yerliler de geçecektir ve tarih dinamik olduğu için bulunulan yere hep geç kalınacaktır (Koçak, 1995: 246). Cemil Meriç bu durumu şu şekilde ifadelendirir: "İki yüzyıldır bir anakronizmin utancı içindeyiz. Sözümona bir anakronizm (Meriç, 2009a: 25)."

Türk modernleşmesine ilişkin en önemli sorun alanlarından biri meselelerin ele alınmasında toplumsal ve tarihsel arka planın dikkate alınmaması, bu nedenle gerçekçi çözümlerin üretilmemesidir. Bu bağlamda, aydınların sorunlara yaklaşımında Batı perspektifinin egemenliği, üzerinde durulması gereken önemli bir husustur. Batı'nın entelektüel hegemonyası bağlamında giriş mahiyetinde işaret edilen noktalar, Türk modernleşmesi çerçevesinde beliren zihniyet eksenli sorun alanlarının ve aydınların tutumunun izahına bir anlam çerçevesi kazandırmaktadır. Sorun, yalnızca Türkiye'ye özgü olmayıp, Batı dışı tüm dünyanın sorunudur. Batı karşısında uzun tarihsel süreç boyunca alınan yenilgiler, Türk aydınının sömürge aydını gibi davranmasına ve düşünmesine yol açmıştır. Bu düşünce ve davranışın doğal sonucu ise, geçmişten kaynaklanan her şeye karşı olumsuz bir tavır takınılması olmuştur. Sömürge aydını, Batı'nın entelektüel hegemonyasının en önemli araçlarından biri olan oryantalizmle birlikte ele alınması gereken bir tiptir. Dolayısıyla, Batı perspektifinin egemenliği, sömürge aydını gibi faktörlerin etkilerinin arka planına daha fazla nüfuz edebilmek için öncelikle oryantalizmin Türk modernleşmesi ile olan ilişkisini irdelemek gerekmektedir.

2. Türk Modernleşmesinde Oryentalist İçerimler

Oryantalizmin Türk modernleşmesindeki izlerini sürebilmek, Türk modernleşmesinin oryantalizmle eklemlenme noktalarını saptayabilmek için oryantalizmin genel çizgilerinin ortaya konmasında yarar bulunmaktadır. Böylelikle son derece kapsayıcı ve etkisinden kurtulunması güç bir anlatı olan oryantalizmin düşüncelere sızma biçimi de açıklık kazanacaktır.

Edward Said, Avrupa'nın yalnızca şekil olarak ele aldığı alçaltılmış ve çarpıtılmış bir Doğu kavramı aracılığıyla kendi kültürünü belirlediğini ve güçlendirdiğini ifade eder (Said, 1998: 15). Sadece coğrafi yönü belirten doğunun, yeryüzü üzerinde farklı bir dünyayı ifade eden bir kavram olarak Batı'nın tam karşısına yerleşmesinin modernliğin belirlediği tarihsel ana denk düştüğünü belirten Mümtaz'erTürköne'ye göre, modernliğin ortaya çıkışından sonra Doğu, Batı'nın kendi benzersizliğine işaret ederken başvuracağı bir olumsuzluklar evreni olarak Doğululaşmıştır (Türköne, 2006: 23).

Said'in deyişiyile oryantalizmin stratejisi, eski çağlardan bu yana Batı'nın üstün konumunu yumuşatarak onu, Doğu'ya hissettirmeden korumak olmuştur (Said, 1998: 19). Yapılan çözümlenmelerde Doğulu ve Batılı gibi kavramlar hem hareket noktası hem de ulaşılabilecek sonuç olarak düşünülürse, özellikle siyasal alanda ayrılıklar daha da sertleşmektedir. Doğulu daha da doğululaşmakta, Batılı ise daha da batılılaşmaktadır. Sonuç olarak farklı kültürler, farklı gelenekler ve farklı toplumlar arasındaki insani ilişkiler belirli sınırlar içinde kalmaktadır. Özetle oryantalizm modern tarihin başlangıcından günümüze kadar geçen zaman zarfında, yabancı bir dünyayı inceleyen bir düşünce sistemi olarak, farklılıklar üzerine kurulmuş diğer bütün bilim dalları gibi insan düşüncesini Doğu ve Batı şeklinde iki bölüm içinde kanalize etmiştir. Said'in söyleyişiyile bu eğilim, oryantalizmin temeli, teorisi ve pratiğidir. Batı'da oryantalistlerce ortaya konulan değerler çerçevesi içinde, Doğu üzerindeki iktidar gücü, böylece bilimsel bir gerçek olarak tartışmasız kabul edilmektedir (Said, 1998: 72).

Said'in ifadesiyile, Batılı için Doğulu, Batı'nın herhangi bir görüntüsü olarak ele alınmıştır. Oryantalist, Doğuyu her zaman başka bir şeye benzetmeyi meslek edinmiştir. Bunu kendisinin ve kendi kültürünün çıkarları için yapar. Söz konusu değiştirme eylemi disiplinli bir uygulamadır. Bu uygulamada, Batı'da değerli olan ve Batı tarafından yaratılmış kültürel ve siyasal normlar referans kabul edilmektedir (Said, 1998: 102).

Oryantalizm penceresinden görünen Doğu, Batı bilimi ile getirilen, Batı bilincinde oluşan ve daha sonra Batı'nın imparatorluğu ile ortaya çıkarılan bir dizi güç unsurları ile çerçevelenmiş bir sunum sistemidir (Said, 1998: 277). Said'e göre, oryantalizm bağlamında yerli aydın sınıfına biçilen rol modernleştirmektir. Bir diğer deyişle Batı kökenli modernleşme, gelişme ve kültür akımlarını meşru biçime sokmak ve kendi halkına kabul ettirmektir (Said, 1998: 438).

Genel çizgileri kısaca belirtilen oryantalizm, Hilmi Yavuz'a göre, Türkiye'nin düşünce ufkunu baştan başa kuşatan bir ideolojidir. Oryantalizm, Türkiye'de aynı tarihi taşıyan özneler olarak insanların birbirlerini ötekileştirdikleri bir yabancılık üretmektedir. Oryantalist söylem Batı ve Doğu'ya ilişkin içerimleriyle, değişmeyen Doğulular (gelenekçiler) ve değişen Batılılar (modernler) biçiminde Türkiye'de insanları ikiye bölmüştür (Yavuz, 2009: 177). Oryantalizm önce çağdaş uygarlık düzeyi söylemine eklenmiş, daha sonra bu söylemin yedeğinde yavaşça düşüncelere sızmıştır. Said'in belirttiği üzere hissettirmemek oryantalizmin stratejisinin bir parçasıdır. Sızma işlemi bütün bir düşünce evrenini kaplar kaplamaz, oryantalizm çağdaş uygarlık düzeyinin adeta kendisi haline gelmiştir. Bu bağlamda, toplumun batılılaşmış (modern) ya da Batılılaşmaya direnç göstermiş (geleneksel) olarak ikiye ayrılmasında oryantalizm önemli bir işlev görmüştür. Oryantalizm, Türk modernlerine bir kimlik ve bir aidiyet atfederken, Türk gelenekçilerine de olumsuz bir kimlik atfetmiş, diğer bir deyişle modernlerin karşıtı olarak tanımlamıştır. Bu iki kimliğin bir arada bulunmalarını mümkün kılabilen yapıların oluşmasına izin vermeyerek oryantalizm kendini yeniden üretebilmiştir. Çünkü belirtilen karşıtlık konumu, oryantalizmin kendini yeniden üretebilmesinin koşuludur. Yavuz, önemli bir noktaya işaret eder. Batılılaşmış öznelere atfedilen modern kimlik, bir Fransız'a, bir İspanyol'a, bir Danimarkalı' ya atfedilen Avrupalı kimliği ile içerik olarak aynı değildir. Çünkü bu kimlik Batılılaşmaya değil oryantalistleşmeye, diğer bir ifadeyle, kendi toplumunu bir Avrupalı gözüyle seyretmeye

izin vermekteydi (Yavuz, 2009: 178-179). Bu durumu ifade etme bağlamında Şerif Mardin, Batının bize bakışını hareket noktası olarak bizim kendimize bakmamız durumunun, Tanzimat'tan bugüne kadar modernliğimizi saptayan bir değerlendirme olduğunu belirtir. Kendini Batılıların gördüğü biçimde görme durumu Batı ile ilişkilerde halen etkisini sürdürmektedir (Mardin, 2001: 44-45).

Nora Şeni, Cevdet Paşa'nın kızı Aliye Hanım'ın Çağdaş Kadınlar adlı kitabı üzerinden Osmanlı kadınlarında giyim konusunu incelediği makalesinde önemli saptamalarda bulunur. Şeni, Aliye Hanım'ın ifadelerinden hareketle on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı elitinin duyarlılığını biçimlendiren iki yönelim tespit eder. Söz konusu yönelimler Batı'nın gözüyle kendine bakıp kendini kötülemek ya da özürler bulup kendi durumunu haklı çıkarmaya çalışmaktır (Şeni, 1993:55). Oryantalizm açısından bakıldığında aslında iki yönelimin de hegemonyanın kabulü noktasında farklı olmadığı görülmektedir. Değişen sadece hegemonya karşısında, olumlanan öteki karşısında benimsenen yönelimdir. Şeni'nin saptadığı iki yönelimin sadece incelediği dönemle sınırlı olmadığı, Türk modernleşme tarihinin sonraki devirlerinde de aynı yönelimlerin varlıklarını sürdürdükleri kolaylıkla ileri sürülebilir.

Oryantalizmin izlerini Cumhuriyet'in tarihle ilişkisinde de sürmek mümkündür. Abdullah Laroui, önemli oryantalistlerden biri olan VonGrunebaum'un milliyetçiliğe, kültürel etkileşime, Batılılaşmaya ve Müslümanların kendilerini yorumlama biçimlerine ilişkin eserlerinin özeti olarak şu tespiti yapar: Bugünkü İslam Batı'yı reddeder, çünkü temel amacına bağlı kalır, ama kendini Batılı görüş açısından yeniden yorumlamadıkça ve Batı'nın insan tasarımını ve hakikat tanımını kabul etmedikçe modernleşme olarak gerçekleşemez. Laroui, VonGrunebaum'untarihyazımına verdiği önemin de buradan kaynaklandığını belirtir (Laroui, 1993:90). Bu tespit doğrultusunda Cumhuriyet'in laiklik dolayısıyla dinle ilgili uygulamalarını, dini dönüştürme girişimlerini oryantalist söylem çerçevesinde değerlendirmek mümkün olduğu gibi İslam'la ilişkisi bağlamında Osmanlı tarihine ilişkin olumsuzlayıcı tutumunu da anlamlandırmak mümkündür. Söz konusu olan yeni bir kimliktir ve kimlikle tarih birebir ilişki içerisindedir. Bernard Lewis, Avrupa tarihindeki büyük olaylar ve hareketlerden Türk coğrafyasının etkilenmediğini, hatta farkında bile olmadığını belirtir. Kilise ile devlet arasındaki çatışma, rönesans, reform ve karşı-reform, bilimsel uyanış, hümanizm, liberalizm, akılcılık, Aydınlanma, Avrupa'nın tüm büyük serüvenleri ve fikir mücadeleleri, bütün bunlara baştan sona yabancı kalan bir toplumda ilgi çekmeden, bir tepki uyandırmadan geçip gitmiştir. Lewis'e göre aynı durum, büyük toplumsal, siyasal ve ekonomik değişimler için de geçerlidir. Lewis'in deyişiyle, asilzadeliliğin yükselişi ve düşüşü, komünlerin doğuşu, ticaretin yeniden doğuşu, burjuvazinin yükselişi, para ve toprak, kent-devlet, ulus-devlet ve imparatorluk mücadelesi; Avrupa yaşamının ve toplumunun tüm bu ani, ama karmaşık evrimine herhangi paralel bir çizgi, Osmanlıların İslami ve Ortadoğulu uygarlığında bulunmamaktadır (Lewis, 2008: 652-653). Dolayısıyla, Mehmet Ali Kılıçbay'ın deyişiyle Cumhuriyet'e bir ancienregime yaratma girişiminin sonucu olarak oluşturulan Osmanlı - yeni Türk devleti karşıtlığı (Kılıçbay, 2000:160), hedeflenen yeni kimliksel dönüşüm bağlamında, Batılı değerler temelinde yeni bir tarihyazımı olarak okunabilir. Böylece tarih, doğruluk olarak işaretlenen öğelerden arındırılmaktadır.

3. Aydının “Egemen”le Özdeşleşmesi ve Uyguladığı Kültürel Şiddet

Aydının, sömürge aydını tutum ve davranışını sergilemesi, “egemen”le özdeşleşmesinin kanıtı niteliğindedir. Aijaz Ahmad'ın yorumlamasına göre Said, sömürge entelektüellerinin (bununla, ister ulusalcı ister Marksist olsunlar, sömürge döneminde yazan Avrupalı olmayan entelektüeller anlatılmaktadır) kendilerini Avrupa kültürüyle tanımlayarak ve sömürgeci ülkeyi anavatan sayarak, daima Avrupa egemenliğinin kültürel perspektifiyle yazdıklarını vurgular (Ahmad, 1995:231). Türköne'nin deyişiyle sömürge aydını, yerellik ve evrensellik ekseninde, yerel ölçütleri bütünüyle yitiren, evrenselliğe ise Batı dışı bir toplumun üyesi olarak erişmeye çalışan bir tiptir. Karşı çıkışında bile Batı'ya öykünerek bakan, Batı'nın izlediği güzergahı kesinlikle geçilmesi gereken tek yol olarak gören bu aydın, yaşanmış tarihselliği ise gelişmeye engel olarak kabul etmektedir (Türköne, 2006: 206-207). Kemal Karpat, yarı sömürge kültürünün en canlı örnekleri olarak nitelediği bu aydınların, bazen Batıcı, bazen modern, bazen ilerici gibi kalıplar içerisinde kendisini ifade eden, ancak aslında toplumdan ayrı düşmenin yol açtığı acıyı dindirmek ve varlığını kabul ettirmek için gerekçe arayan bir grup olduğunu belirtir. Bunlar edindikleri bilgiyi insan üstü kaynaklardan geliyormuşçasına, kendilerine halktan üstün bir konum belirlemek ve halka buyruk vermek için kullanmaktan kaçınmazlar. Karpat'ın söyleyişiyle çoğu kez bunlar, Türk toplumunun sorunlarını yabancıların gözüyle görüp, yabancıların Türk toplumu hakkındaki yanlış görüş ve olumsuz duygularını hızla içselleştirerek bunları çeşitli adlar altında kendi düşünce ürünleriymiş gibi yayınladılar (Karpat, 1996: 16).

Yavuz, sömürge entelektüelinin kendini kendi halkı karşısında yenilgiye yazgılı konumda göstermenin dışında bir meşrulaştırma imkanına sahip bulunmadığını belirtir. Bu meşrulaştırma olanağı, sömürge entelektüellerinin kendi halklarına karşı duydukları nefreti de açıklar. Halkın cehalet, yoksulluk ve düşmanlığının, gerçek dışı bir yaşama ya da sürgüne yazgılı kılınmada etken olduğuna ilişkin yanlış bir bilinç söz konusudur (Yavuz, 2000: 66). Oysa, Meriç'e göre insan, içinde yaşadığı toplumdan sıyrılırsa okunmaz ve anlaşılmaz (Meriç, 2009b:60). Attila İlhan, Batılılaşma sorunu bağlamında, pek çok aydının düşüncesinde bu sorunun kendinden çıkmak anlamına gelmesine, bunun da tam bir sömürge aydını anlayışı olduğuna işaret eder (İlhan, 2009: 85). Bu anlayış, aydınların bir yandan kendi halklarına ve kültürlerine yabancılaştırılmalarını, diğer yandan da denetim altına alınmalarını kolaylaştırmaktadır (İlhan, 2005: 25). İlhan, yeni olmanın kendini geçmişinden kurtarmak sanılmasının, kendini besleyen ve Türk kılan ana damarları kesmek anlamına geldiğini ifade eder (İlhan, 2009: 100). Tanzimat'tan bu yana, Batılı değerleri olduğu gibi benimsemek çağdaşlık sanılmıştır (İlhan, 2005: 123). Cemil Meriç'in deyişiyle, Tanzimat'tan sonra aydın da, kendi tarihinden ve kendi insanından koptuğu ölçüde, yani Batı'nın temsilcisi olduğu ölçüde aydın sayılmaya başlamıştır (Meriç, 2009a: 27). Sömürgeciliğin etkilerinden sıyrılmaya çalışan toplulukların kendilerine olmayan bir geçmiş icat etme girişimlerine dikkat çeken İlhan, Türkiye'de ise var olan büyük bir geçmişe karşı takınılan olumsuzlayıcı tavra dikkat çeker (İlhan, 2009: 25-26). Meriç'in ifadesiyle Türk aydını, Batılı dostları alınmasınlar diye hazinelerini gizlemeye çalışırken zamanla hazineleri olduğunu unutmuştur (Meriç, 2009a: 9). İlhan, Türk aydınının birisi kendi değerlerine, diğeri Batılı değerlere uygulanmak üzere iki ayrı ölçüte başvurduğunu belirtir. Batılı değerlere övgüyle yaklaşılırken, yerli değerler olumsuzlanmaktadır (İlhan, 2009: 122-123). Yunus Emre, Bedreddin-i Simavi, Pir Sultan

Abdal yok sayılmakta, buna karşılık Chanson de Roland, Campanella, Villon'un varlığı tanınmaktadır. Şeyh Galib, Baki, Nedim değersiz görülmekte, Vigny, Ronsard, Poe değer olarak öne çıkarılmaktadır (İlhan, 2009: 26). Aragon'unElsa'nın Mecnun'u adlı yapıtını Leyla ile Mecnun'dan esinlenerek oluşturduğunu belirten İlhan, bu örnekten hareketle, yerli kültür çevreleri tarafından yok sayılan ya da önemsiz görülen değerlerden başkalarının gereğince yararlandığına dikkat çeker (İlhan, 2008: 89).

Türk aydınının günümüzde halen kendisini Batı aydınına göre tanımlama çabası içerisinde bulunduğunu belirten Ayşe Azman'a göre bu aynı zamanda bir açmaza işaret etmektedir. Kendi tanımını ve konumunu belirlerken Batılı aydını ölçü alan Türk aydını, Türk toplumu için de Batılı ölçüleri temel almaktadır (Azman, 1995: 505). Böylelikle aydın, Delanty'nin kullandığı kavramla ifade edilirse, kültürel şiddet yaratmaktadır. Hegemonik yapı ve söylemle kendini özdeşleştirmeye çalışan aydın, kültürel şiddet yaratarak, yerel ölçekte kendi ayrıcalıklı 'biz' algısını üretmektedir. Bu noktada Erol Güngör'ün işaret ettiği saptama yerine oturmaktadır. Güngör aydın tabakanın yeni gelenleri de bünyesinde eritmesi bağlamında, bu durumun nedeninin Batıcı aydının düzey yüksekliği olmadığını belirterek, onun kendisini özdeşleştirdiği dünyanın gücüne gönderimde bulunmaktadır (Güngör, 2009: 198-199). Güngör, Tanzimat'tan sonra Türk aydınının, altın çağı ilk kez bugün içinde, yani yaşayan Avrupa devletleri içinde görmeye başladığına işaret eder (Güngör, 2006: 62). Azman, Batıcı aydın söyleminin ne Batılı olabilen ne de kendi toplumunun sorunlarına yönelik özgün çözümler getirebilen bir aydın tipini tanımladığını belirtir (Azman, 1995: 506). Aslında aydının Batı karşısındaki konumu, Lacan'cı terimlerle belirtmek gerekirse, 'Büyük Öteki' karşısındaki konum gibidir. Lacan, Fallus'un Yasası'nı açıklarken, ötekinin durumunun asla sonra ermeyen bir eksiklik yarattığını belirtir (Çoban, 2005: 291). Aydınım sürekli Batı'nın aynasından kendine bakması ve sürekli bir eksiklik duygusu içerisinde varlık sürdürmesi, diğer bir deyişle bir türlü Batılı olamamasına karşılık toplumdan da uzak düşmesi, aydında, DaryushShayegan'ın işaret ettiği kültürel klostrfobi durumuna yol açmaktadır. Shayegan'ın işaret ettiği kültürel klostrfobi, entelektüellerde vasatlığı imlemektedir. Toplumsal ve kültürel taleplerine rağmen söz konusu entelektüeller genellikle verimsizdirler ve özgün herhangi bir şey yaratamazlar. Shayegan'a göre, klostrfobinin kaynağı ikili bir çıkmazdadır. Bu entelektüeller bir yandan kendilerini halkın üzerinde hissederler, halktaki tarihsel gecikme ve bağınazlıktan yakınırlarken, bununla birlikte belli etmeden halkın bozulmamışlığını da överler; diğer yandan kendilerini Batı karşısında aşağı bir durumda görürler. Batı'nın ürünlerine hayran olmakla birlikte modernliğin römorkundadırlar. Shayegan'ın deyişiyle, çoğunlukla açıklayamadıkları gizli hırsları, "uygarlaşmış" dünya tarafından tanınmak, evrenselliğe erişmek, sıkıcı ve güçsüz bırakıcı taşralılığı aşmaktır. İki boyutlu klostrfobiyi yaratan rahatsızlık da buradan kaynaklanmaktadır. Kendini beğenme durumunda, bir tür yıpratıcı kinizme yol açan anlaşılmamışlık duygusu da buradan kaynaklanmaktadır. "İlerisinde" oldukları bir kültür ile içine giremedikleri ve parıltısı gözleri kamaştırır bir kültür arasında sıkışan bu entelektüellerin vardıkları nokta ikili bir yabancılaşmadır (Shayegan, 2007: 143-144) ki Türk aydınının yaşadığı durum da budur. Shayegan'ın tespitiyle, bu entelektüeller, eleştirel düşünce yoluyla değil geçişim yoluyla aldıkları yeni görüşler açısından yabancılaştıkları gibi halk kültürleri açısından da yabancılaşmışlardır. Shayegan'ın deyişiyle, paramparça düşünceleri ise, aktardıkları kültürün bir yansımasıdır. Aktardıkları kültür ise, sesi oldukça gür çıkmasına rağmen sağlam hiçbir şey yaratmayan, sağa sola

çarpmasına rağmen kök salacağı bir zemin bulamayan sahte bir kültürdür (Shayegan, 2007: 149). Ne Batı'yı kendi otantikliği içinde kavrayabilen ne de kendi toplumuyla ilişki kurabilen aydın tipinin yarattığı sahte bir kültürdür söz konusu olan.

4. Batılı Düşünce Kalıplarının Yerel Toplumsal Dinamiği Anlamadaki Sınırlılıkları

Toplumsal gerçekler dikkate alınmadan gerçekleştirilecek aktarma çözümler toplum sorunlarına yanıt üretememektedir. Farklı tarihsel ve toplumsal serüvene sahip bulunan yapılar içinde biçimlenmiş düşüncelerin ayrı bir toplumsal zemin üzerine sorgusuzca yamalanması, toplumsal gerçeklik ile düşünceler arasında kopukluk oluşmasına neden olmakta, sorunların çözümünde gerçekçilikten uzaklaşılmasına yol açmaktadır.

Mardin'e göre, toplumsal tarihinin gerçeği belirli yönelimler gösteren Türkiye'nin gelişmelerinin Türk aydınları tarafından Batılı düşünce çerçeveleri içerisinde değerlendirilmesi, Türkiye'nin öz toplumsal dinamiğinin anlaşılmasına göreli olarak az katkıda bulunmuştur (Mardin, 2009a: 33). Türkiye'nin toplumsal gerçeğini anlamada Batı'nın kavramlarının o kadar geçerli olmadığına dikkat çeken Mardin, Batı düşüncesinin kendi üzerine bir monolog olup olmadığını sorgular (Mardin, 2009a:151). Toplumsal eylemin her topluma uygulanabilir kavramlarla incelenemeyeceğini belirten Mardin'e göre, incelemeye yerel kültürel değerlerin de katılması zorunludur (Mardin, 2009b: 184). Bu bağlamda Mardin ile aynı çizgide yer alan Karpat da, modern sosyoloji, antropoloji ve kültür kuramlarını yakından inceleyerek bunların kavramlarını dikkate almak gerektiğini belirtmekle birlikte, bu kavramların Türk toplumsal değişmelerinin üzerine kılıf gibi geçirilmemesi gerektiğini vurgular (Karpat, 2001:32).

Shayegan, Asya ve Afrika uygarlıklarının birkaç yüzyıldır dünyanın görünümünü değiştiren tarihsel altüst oluşların kenarında kaldıklarını belirtir. Sözkonusu uygarlıkların bu değişimleri araçlardan aldıklarını ifade eden Shayegan'a göre, ne modernliğin devindiriciliğine, ne de diyalektik canlılığına girebilen bu uygarlıklar, modernliğin kültürel boyuttaki yan ürünlerini tüketmeye indirgenmişlerdir. Bu ürünler arasında tüketime hazır dondurulmuş ideolojik paketler de yer almaktadır. Öyle ki, zamanla ideoloji, tüm biçimleriyle en iyi ithalat maddesi olmuştur (Shayegan, 2007: 156). Shayegan'ın deyişiyle, yakın tarihin en önemli anları inşa edilirken bellekteki özgül sürece çok uzak kalan kavramlardan yararlanılır. Örneğin burjuvazinin rolünden söz edildiğinde, özel bir kültürde bu kavramın belirlenmiş yan anlamlara sahip olduğu göz ardı edilir ve bu kavramın kullanılması kendiliğinden, bu kavramın sosyolojik zemininin oluş biçiminin hayal edilmesini sağlamaz. Ödünç alınan düşüncelerin çoğunun olgusal bir karşılığı olmadığı için Shayegan'ın ifadesiyle, içeriksiz konuşmalardaki bir çok aşırılık kavramsal eksikliklerin delili olmaktadır (Shayegan, 2007: 17).

Kendini ötekinin gözüyle görme ve taklit faktörü birbirleriyle iç içe geçerek aktarmacılığa götürmektedir. Türk modernleşme tarihi bağlamında taklit kelimesi genellikle Batı'nın eşyalarının bir prestij göstergesi gibi tüketilmesini çağrıştırmaktadır. Ancak toplumsal sonuçları itibariyle asıl önemli olan, toplumun sorunlarına çözüm olmak üzere yapılan yüzeysel aktarmacılıktır. Daha da önemli olan nokta, Meriç'in deyişiyle,

aydınların Avrupa'dan sorunları da ithal etmesidir (Meriç, 2009b: 170). Bu durumun sonucu, tarihsel arka planla ve toplumsal yapıyla ilgisi bulunmayan hayali sorunların çözümü için gereksiz yere kaynak tüketilmesidir. Dolayısıyla aktarmacılık öyle bir noktaya varmaktadır ki gerçek olmayan çözümler üretme düzeyinden gerçek olmayan sorunların ithali seviyesine gerileme gerçekleşmektedir. Nurettin Topçu, her düşünce ve eylemin doğruluğunun ölçütü olarak Batı'nın referans alınmasının aşağılık duygusundan kaynaklanan bir taklit içgüdüsünün sonucu olduğunu belirterek, bu durumun ülkedeki özgür düşünce üzerinde bir baskı unsur olarak işlev gördüğüne işaret eder (Topçu, 2006: 23). Batılı düşünce kalıplarının eleştirel süzgeçten geçirilmeden olduğu gibi kabul edilmesi üzerinden Topçu, yapısal süreklilik gösteren bir duruma dikkat çeker. Batı'nın düşünce ürünlerini kuşku taşımadan ve eleştirisiz bir biçimde alıntılanların, bu düşünceleri getirmekle bilim yaptıkları sanısına kapıldıklarını belirten Topçu, tercüme ile taklitten oluşan aydın etkinliğinin hakikat aşkını doğurmasının olanaksızlığına işaret eder. Bunun sonucu, Topçu'ya göre, düşünsel anlamda Batı'ya esaret olmuştur. Topçu'nun saptamasıyla, gerçekleşen, medresedeki aktarmacılığın biçim değiştirmesidir. Topçu'ya göre, değişen sadece kabul edilen otoritelerdir ve özgür düşüncenin esareti sürmektedir (Topçu, 2006: 83-84). Türk düşüncesinin içinde bulunduğu durumu “entelektüel bağımlılık” olarak nitelendiren Recep Şentürk, söz konusu bağımlılığı; bir ülkenin aydınlarının, kendileri düşünce üretmek yerine, o düşünceleri başka yerlerden ithal etmeleri olarak tanımlar. Bu bağlamda, Türk aydınının durumuna bakıldığında entelektüel bağımlılığın gözlemlenmekte olduğunu belirten Şentürk, Türk aydınlarının, kendileri kuram üretmek, düşünce geliştirmek yerine istisnasız her alanda, Batıdan düşünce, kuram ve kavram ithalinde buldukları saptamasında bulunur. Batılılaşma öncesi dönemde sahip olunan düşünce üretme mekanizmalarının ve düşünce geleneğinin terk edilmesi ve yerine Batıdan alınan düşüncelerin ikame edilmeye çalışılmasıyla kendi kendine düşünce geliştirebilme yeteneğinin yitirildiğini ifade eden Şentürk'e göre, yapılan şey adeta bir fikir acenteliğinden ibarettir. İthal düşüncelerle, ithal kuramlarla ilerleme sağlanmasının olanak dışı olduğuna dikkat çeken Şentürk, entelektüel bağımlılığın nedeni olarak, doğal süreçte, doğal dinamiklerle yaşanmış bir entelektüel tartışmanın neticesinde değil tamamen siyasi bir tercih doğrultusunda gerçekleştirilen Batı medeniyeti doğrultusundaki medeniyetsel dönüşüm projesini gösterir (Şentürk, 2009: 43-47).

Batılı düşünce kalıplarından hareketle toplum sorunlarını ele almak, aydını toplumsal sorunların okunmasında bir yanılsama içerisine sokmaktadır. Mardin'in deyişiyle, toplumun sorunları hiçbir yerde entelektüel düzeyde ortaya konulmuş soyut sorunlar olarak kendini göstermez. Halk bu sorunları gereksinimlerinin karşılanması olarak görür. Mardin'e göre, Türk aydınları bu gerçeklerden hareket etmedikleri sürece, bir yandan toplumdaki uzaklıklarını sürdürecekler, diğer yandan kendileri açısından şaşırtıcı durumlarla karşılaşmaya devam edeceklerdir (Mardin, 2010: 167).

5. Modernliğin A Priori Bir Nitelik Kazanması

Shayegan'ın deyişiyle, modernliğin yapıları dünya üzerindeki tüm kültürlerle kendilerini kabul ettirmişler, bütün alanlarda yıkıcı etkide bulunmuşlar ve sonunda algılama aygıtlarının içine sızmışlardır. Ancak bu sızma, bilinçli bir düşüncenin sonucu değildir (Shayegan, 2007: 70). Küresel ölçekte onu alttan alta yayan ağdan ötürü, algılama

aygıtının farkında olmadan içselleştirdiği modernlik, istenirse de istenilmese de, bakışın a priori biçimi olmaktadır. Diğer bir deyişle modernlik, dünyanın onun aracılığıyla algılandığı bir gözlük haline gelmektedir. Modernlik önceden verili olmayıp hep buradadır ve bilinçdışı Batılılaşma olarak kendini göstermektedir. Shayegan'ın tespitiyle, epistemolojik çözümlemenin gösterdiği üzere, her çeşit karıştırıcı etkiye rağmen modernliğin sinsi yapıları inatla direnmekte ve dünyaya ilişkin bilgilenmeyi kesin olarak koşullandırmaktadır (Shayegan, 2007: 89). Yani, değerlendirme ölçütlerine bilinçdışı bir biçimde modernliğin girdiği bu dünyada, gerçekliğin bütün algılanışı modernlik tarafından koşullandırılmaktadır (Shayegan, 2007: 101). Öyle ki Rene Guenon'a göre, modern düşünce bütünüyle Batılı olduğu için, bu düşünce biçiminin etkisine maruz kalanlar, doğuştan Doğulu olsalar bile düşünce itibarıyla Batılı sayılmalıydılar (Guenon, 1991: 124). Charles Taylor'unsaptamasıyla, özgürlük, eşitlik, insan hakları, demokrasi gibi meşruiyet referanslarının günümüzde neredeyse hiç itirazla karşılaşmaması, modern düzenin farklı toplumların toplumsal tahayyülüne nüfuz etme derecesini göstermektedir. Taylor'un deyişle modern düzen, neredeyse ötesini düşünmekten aciz olunan bir ufuk çizgisi niteliğindedir (Taylor, 2006:178). Peter Wagner'in ifadesiyle, bireyler ya da insan grupları bakımından modern kurumların kapsayıcılığından sıyrılmak giderek daha olanaksız hale gelmektedir (Wagner, 2003: 17). En yalın ifadesiyle söz konusu olan, Orhan Koçak'ın tespitiyle, bağlamın bağlayıcılığıdır(Koçak, 1995: 248).

Bütüncül dönüşüme karşı çıkma ve bütüncül dönüşümün yanlışlığına işaret etme bağlamında Türk modernleşmesine yöneltilen yöntemsel eleştiriler ve önerilen çözümlerde de modernliğin içinden yapılan konuşmalara tanık olunmaktadır. Yerel gerçekleri dikkate alan bir yöntemsel yaklaşım içerisinde ülkeyi modernleştirme arayışlarında, ülkenin milli kültüründe eksik görülen öğeler olarak bilim ve bilimsel düşünce anlayışının Batı'dan alınması ya da ülkede uzmanlığın tesis edilmesi gibi vurgulara rastlanabilmektedir. Oluşturulacak modern bir kültür içinde bilimin kültürel bir öğe olarak toplumsal yapıya içkin kılınması rasyonel toplum tasarımıyla başka bir şey değildir. Yapılan uzmanlık vurgusu ve Türk modernleşme serüveninin temel sorunu olarak uzmanlığın yetersizliğine işaret edilmesi ise, toplumsal farklılaşma ve uzmanlığın modernliğin kurucu unsurları arasında yer aldıkları düşünüldüğünde, hep modernliğin içinden yapılan konuşmalardır. Uzman tipinin kendisi, eyleminin doğası gereği zaten modernliği yeniden üretmektedir. Yerel gerçekleri dikkate alan bir yöntemsel yaklaşım içerisinde ülkeyi modernleştirme arayışlarında da, modernliğin içinden yapılan konuşmalara tanık olunması yadsınacak bir durum değildir. Ancak bağlamın bağlayıcılığının etki gücünü göstermesi açısından, Shayegan'ın vurguladığı bir nokta önemlidir. Kullanılan dil, belki de farkında olunmadan, mücadele edilen dille aynı dildir. Shayegan'ın deyişle şunu itiraf etmek gerekir ki Batı, düşünsel anlamda kendisini imha edecek araçları bile kendi vermektedir (Shayegan, 2007: 128-129). Mehrzad Boroujerdi, İran entelektüelleri üzerine yapmış olduğu çalışmasında benzer değerlendirmelerde bulunur. Boroujerdi'nin tespitiyle, ideolojik yelpazedeki konularına bakmaksızın yirminci yüzyılın İran entelektüelleri, genel olarak, kimlik oluşum sürecinde referans kültürleri olarak Batı medeniyetini kabul etmişlerdir. Kendi kendini değerlendirme, dil, düşünme tarzları, değer hükümleri ve siyasi tercihler ilkelerinin tamamı, Batı ile karşılaşmalarından etkilenmiştir. Diğer bir ifadeyle, bu entelektüeller düşmana karşı, yani Batı'ya karşı olan felsefi savaşlarını aynı düşmandan aldıkları silahlarla açmışlardır

(Boroujerdi, 2001: 232). Bu bağlamda Ertuğrul Günay, dış kaynaklı düşünsel çerçevenin, ideolojik hegemonyanın Türk toplumu üzerindeki kuşatıcılığına dikkat çeker. Günay'ın ifadesiyle, yalnızca Batıcılar değil, gelenekçiler de pek çok olay ve durum karşısında, toplumun dışında oluşmuş değer ölçütleriyle yargıda bulunma zorunluluğunu duymaktadırlar. Böylelikle düşüncelerin ortaya konulmasında ve temellendirilmesinde Batılı referans çerçeveleri yerel düzeyde de meşrulaştırıcı bir işlev görmektedir (Günay, 1995: 211). Türk modernleşmesi çerçevesinde sıralanan eleştirilerin arasında, geleneğe yapılan zorlayıcı müdahalelerin ve baskının yol açtığı olumsuzluklara işaret etme bağlamında, yapılan uygulamaların gerçek anlamıyla modernleşme olmadığı, üstelik baskı ve zorun gerçek anlamıyla modernleşmeye engel oluşturduğu, Batı'da ise uygulamanın böyle olmadığı şeklinde yalın bir biçimde özetlenebilecek bir söylemede başvurulmaktadır ki bu söylem meşruiyetini yine Batı üzerinden üretmektedir. Bu noktada, söz konusu söylemin akıl yürütme biçiminde Chatterjee'nin milliyetçi düşünceye ilişkin olarak işaret ettiği çelişkiyi saptayabilmek mümkündür. Chatterjee'nin deyişiyle, milliyetçi düşünce içsel bir çelişkiye sahiptir. Çünkü tam da reddetmek için çaba gösterdiği iktidar yapısına denk düşen temsili yapının bilgi çerçevesi içinde akıl yürütür (Chatterjee, 1996: 78).

6. Sonuç

Sahip olduğu entelektüel iktidar, Batı'nın yerküre ölçeğinde birkaç yüzyıldır süregelen egemenliğinin en önemli dayanaklarından biridir. İnşa etmiş olduğu epistemolojik çerçeveye vasıtasıyla Batı, egemenliğini zihinler üzerinde kurmaktadır. Batılı söylemin tedarik ettiği kavramlarla farklı toplumsal zeminlerde beliren olguların tahlil edilmesi, Batı evreninin dışındaki toplumsal gerçekliklere ilişkin eksik, yetersiz ve çarpık bir kavrayışa neden olmaktadır. Batı, entelektüel iktidarı sayesinde, değerlendirme ölçülerini belirlemekte, normatif yapıları biçimlendirmekte, böylelikle Batı dışı toplumların da kendilerini değerlendirmesinde bir ayna, bir mihenk fonksiyonu görmektedir. Bu bağlamda oryantalizm de Batı'nın entelektüel iktidarının önemli araçlarından biri olarak belirmektedir. Oryantalizm bağlamında yerli aydın sınıfına biçilen rol de, Said'in belirttiği üzere, modernleştirmektir. Diğer bir deyişle Batı kökenli modernleşme, gelişme ve kültür akımlarını meşru biçime sokmak ve kendi halkına kabul ettirmektir.

Türk modernleşmesi çerçevesinde ortaya çıkan zihniyet temelli sorunların ve aydınların tutumlarının açıklanmasında, işaret edilen hususlar uygun araçları sağlamaktadır. Batı karşısında uzun tarihsel süreç boyunca alınan yenilgiler, Türk aydınının sömürge aydını gibi düşünmesine ve davranmasına yol açmıştır. Malik Bin Nebi'nin bazı Müslüman entelektüeller bağlamında belirttiği üzere, Batı'dan yenilen darbe Türk aydınının oto-savunma sisteminin bir tür ani tetanoza uğramasına yol açmıştır (Bin Nebi, 1983: 146). Sömürge aydını tutum ve davranışı aydını oryantalizme eklemiş, böylelikle yerli bir oryantalist sınıf doğmuş, söz konusu sınıf ise oryantalist söylemin ulusal sınırlar içerisinde yeniden üretilmesi işlevini görmüştür. Yerli oryantalist sınıfın, Batı perspektifinin egemenliğinde, taklide dayalı olarak ürettikleri aktarmacı çözümler, Türk modernleşme sürecinin toplum açısından travmatik bir boyut kazanmasına yol açmıştır.

Egemen Batı söyleminin bilinçli olarak taşıyıcılığını üstlenmekten çok daha önemli bir nokta ise, çalışmada ortaya konulduğu üzere, modernliğin yapılarının algılama aygıtlarının içine sızmaları olmuştur. Shayegan'ın önemle üzerinde durduğu bu nokta, Batı'nın entelektüel iktidarını tahkim etmede kilit bir öneme sahiptir. Bilinçli bir düşüncenin sonucu olmayan bu sızma ile birlikte, algılama aygıtı tarafından farkında olmadan içselleştirilen modernlik, bakışın a priori biçimi haline gelmektedir. Öyle ki gerçekliğin bütün algılanışı modernlik tarafından koşullandırılmaktadır. Modernliğin temel doğrularının Batı kimliğine kayıtlı olduğu dikkate alındığında, söz konusu durum, bilinçdışı bir biçimde Batılılaşma yönünde kimliksel bir dönüşüme de işaret etmektedir.

Çalışmada serimlenen bir diğer nokta ise düşünsel anlamda Batı'ya karşı çıkışın araçlarının bile Batı tarafından sağlanmasıdır. Bu durum Batılı bilgi çerçevesinin hegemonyası bağlamında bir entelektüel esaret durumunu resmetmektedir. Bu bağlamda, milliyetçi düşüncenin Chatterjee tarafından işaret edilen içsel çelişkisi, belirtilen entelektüel esaret durumunu örneklemektedir. Türk modernleşmesine yönelik geleneğe yapılan zorlayıcı müdahaleler temelindeki eleştirel yaklaşımlarda bile Batı'daki uygulamalara atıfta bulunan ve böylelikle meşruiyetini yine Batı üzerinden üreten bir söylemin işe koşulması, egemen Batılı bilgi çerçevesine eklenmek suretiyle Batı'nın entelektüel iktidarının yeniden üretimine katkıda bulunmaktadır.

Batı'nın entelektüel iktidarı karşısında entelektüel bağımsızlığı kazanmak, düşünce alanında Batı'nın kurmuş olduğu hegemonyadan kurtularak düşünsel özgünlüğü inşa etmek için, belirtilen entelektüel iktidarın işleyiş mekanizmasının farkında olunması, eleştirel bir analizden geçirilmesi ve ifşa edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın en temel yararı ise, Türk modernleşmesi örneği üzerinde de izlerini sürerek, bu işleyiş mekanizmasının ifşasına sunduğu katkı olmuştur.

Kaynakça

- Ahmad, Aijaz (1995), *Teoride Sınıf, Ulus, Edebiyat*, Ahmet Fethi (çev.), İstanbul: Alan Yayıncılık.
- Azman, Ayşe (1995), "*Türk Aydınının Kendini Tanımlama Sorunu*", *Türk Aydın ve Kimlik Sorunu*, Sabahattin Şen (yay. hzl.), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Bin Nebi, Malik (1983), *Çağdaş Temel Konular*, Veysel Uysal (çev.), İstanbul: Bir Yayıncılık.
- Boroujerdi, Mehrzad (2001), *İran Entelektüelleri ve Batı*, Fethi Gedikli (çev.), İstanbul: Yöneliş Yayınları.
- Chatterjee, Partha (1996), *Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası*, Sami Oğuz (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çoban, Barış (2005), "Aynalar Şövalyesi ya da Bilinçdışının Kaşifi LACAN", *Kadife Karanlık*. Nurdoğan Rigel, Gül Batuş, Güleda Yücedoğan ve Barış Çoban (hzl.), 2. Baskı, İstanbul: Su Yayınları.

- Delanty, Gerard (2004), *Avrupa'nın İcadı*, Hüsamettin İnanç (çev.), Ankara: Adres Yayınları.
- Guenon, Rene (1991), *Modern Dünyanın Bunalımı*, Nabi Avcı (çev.), 2. Basım, İstanbul: Ağaç Yayıncılık.
- Günay, Ertuğrul (1995), “Aydınlar, Devlet ve Demokrasi”, *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*, Sabahattin Şen (yay. hzl.), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Güngör, Erol (2006), *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*, 14. Basım, İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Güngör, Erol (2004), *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, 16. Basım, İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- İlhan, Attila (2009), *Hangi Batı*, 8. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, Attila (2008), *Hangi Sol*, 2. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, Attila (2005), *Ulusal Kültür Savaşı*. 3. Baskı. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karpat, Kemal H. (2001), “Ziya Gökalp'in Korporatifçilik, Millet-Milliyetçilik ve Çağdaş Medeniyet Kavramları Üzerine Bazı Düşünceler”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, C.1, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karpat, Kemal H. (1996), *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, İstanbul: Afa Yayınları.
- Kılıçbay, M. Ali (2000), “Atatürkçülük Ya da Türk Aydınlanması”, *Türkiye'de Politik Değişim ve Modernleşme*, Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay (drl.), İstanbul: Alfa Basım Yayın.
- Koçak, Orhan (1995), “Ataç, Meriç, Caliban, Bandung”, *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*, Sabahattin Şen (yay. hzl.), İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Laroui, Abdullah (1993), *Tarihselcilik ve Gelenek*, Hasan Bacanlı (çev.), Ankara: Vadi Yayınları.
- Lewis, Bernard (2008), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Boğaç Babür Turna (çev.), 3. Edisyon, Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Mardin, Şerif (2001), “Yeni Osmanlı Düşüncesi”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası: Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi*, C.1, İstanbul: İletişim Yayınları.

- Mardin, Şerif(2010),*Din ve İdeoloji*, 18. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Şerif(2009b),*İdeoloji*, 13. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Şerif(2009a),*Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, 16.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, Cemil(2009a),*Bu Ülke*, 31. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meriç, Cemil(2009b),*Umrandan Uygurluğa*, 15. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Said, Edward(1998),*Oryantalizm*, Nezh Uzel (çev.), 4. Baskı, İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Shayegan, Daryush (2007),*Yaralı Bilinç*, Haldun Bayrı (çev.), 5. Basım,İstanbul:Metis Yayınları.
- Spengler, Oswald (1997),*Batı'nın Çöküşü*,GiovanniScognamillo ve Nuray Sengelli (çev.), 2. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Şeni, Nora (1993),“19. Yüzyıl Sonu İstanbul Basınında Moda ve Kadın Kıyafetleri”, *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*; Şirin Tekeli (yay. hzl.), 2. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şentürk, Recep (2009),“Entelektüel Bağımlılığı Aşmak”, A. Cüneyd Köksal (Ed.),*Entelektüel Bağımlılığı Aşmak*, İstanbul: Yedirenk.
- Taylor, Charles (2006),*Modern Toplumsal Tahayyüller*, Hamide Koyukan (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- Topçu, Nurettin(2006),*Türkiye'nin Maarif Davası*, 5. Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- Toynbee, Arnold J. (1991),*Medeniyet Yargılanıyor*, Ufuk Uyan (çev.), İstanbul: Araç Yayıncılık .
- Türköne, Mümtaz'er (2006),*Türk Modernleşmesi*, 2.Baskı, Ankara: Lotus Yayınevi.
- Wagner, Peter (2003),*Modernliğin Sosyolojisi*, Mehmet Küçük (çev.), İstanbul: Doruk Yayıncılık.
- Yavuz, Hilmi (2009),*Alafrangalığın Tarihi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yavuz, Hilmi(2000),*Modernleşme, Oryantalizm ve İslam*, 3. Basım, İstanbul: Büke Yayınları.